

УДК 341.171:341.24

DOI 10.37749/2308-9636-2021-5(221)-7

О. В. Базов,

докторант кафедри міжнародного права

Інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка,

кандидат юридичних наук

ORCID ID 0000-0001-5763-1653

МІЖНАРОДНИЙ ЗАЛИШКОВИЙ МЕХАНІЗМ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНИХ ТРИБУНАЛІВ

У статті досліджено правові та інституційні засади діяльності Міжнародного залишкового механізму для кримінальних трибуналів. Проаналізовано юрисдикційні повноваження і функції Міжнародного залишкового механізму та практику його судової діяльності. Визначено проблемні питання в діяльності інституцій цього Механізму та шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: міжнародний суд, міжнародні злочини, міжнародний залишковий механізм, юрисдикція, співробітництво, Міжнародний кримінальний трибунал, Рада Безпеки ООН, Міжнародний трибунал, Статут Міжнародного залишкового механізму.

Міжнародний залишковий механізм для кримінальних трибуналів (англ. International Residual Mechanism for Criminal Tribunals) (далі — Механізм або МЗМКТ) було засновано Резолюцією 1966 (2010) Ради Безпеки ООН від 22 грудня 2010 р. [1] для виконання основних функцій і збереження правової спадщини Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді (МТР) і Міжнародного трибуналу по колишній Югославії (МТКЮ) після завершення їх мандатів 31 грудня 2015 р. і 31 грудня 2017 р. відповідно.

Утворення Міжнародного залишкового механізму для кримінальних трибуналів пов'язано з реалізацією концепції Ради Безпеки ООН щодо утворення «невеликої, тимчасової і ефективної організації» (S/2020/236, п. 64) у сфері боротьби із міжнародною злочинністю.

Юрисдикційні повноваження та функції Міжнародного залишкового механізму визначено як безпосередньо в Резолюції 1966 (2010) Ради Безпеки ООН, так і в його Статуті [2], який є невід'ємною складовою (додатком) цієї Резолюції. Відповідно до визначеного мандату функції Міжнародного залишкового механізму

включають остаточну судову діяльність в першій та апеляційній інстанціях, яка є спадщиною від Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді та Міжнародного трибуналу по колишній Югославії, включаючи повторний розгляд справ, розгляд апеляцій на постановлені судові рішення, насамперед вироки, провадження у порядку перегляду і розгляд справ щодо неповаги до суду. Також Механізм є відповідальним і за інші питання, зокрема: нагляд за виконанням судових рішень (вироків), постановлених зазначеними трибуналами та Механізмом, здійснення заходів щодо знаходження і арешту осіб, які перебувають у міжнародному розшуку, контроль за розглядом судових справ, що передані до національної юрисдикції, захист потерпілих і свідків, здійснення заходів щодо збереження архівів вказаних Трибуналів та цього Механізму. З урахуванням наведеного, Міжнародний залишковий механізм для кримінальних трибуналів є міжнародним кримінальним судовим органом ad hoc в рамках ООН, на який покладено матеріальну, територіальну, часову та персональну юрисдикції МТКЮ та МТР, передбаченої в стат-

тях 1—8 Статуту МТКЮ та статтях 1—7 Статуту МТР, а також права та обов'язки МТКЮ та МТР.

Відповідно до Статуту Міжнародного залишкового механізму структурно Механізм складається з двох відділень: одне для МТР та одне для МТКЮ. Перше відділення Механізму знаходиться в м. Аруші (Об'єднана Республіка Танзанія), якому передана юрисдикція Міжнародного трибуналу по Руанді, а друге відділення — в Гаазі (Нідерланди), якому передана юрисдикція Міжнародного трибуналу по колишній Югославії. Функції відділень в Аруші і Гаазі включають виявлення місцезнаходження та судове переслідування осіб, які найбільшою мірою відповідальні за вчинення міжнародних злочинів в Руанді та колишньої Югославії, які на даний момент переховуються від правосуддя; дотримання захисних заходів, встановлених для потерпілих та свідків; розгляд апеляцій на рішення трибуналів; розгляд клопотань щодо перегляду судових рішень трибуналів.

В доповнення до приміщень в Аруші і Гаазі Механізм також має приміщення на місцях, в яких розміщені «польові» відділення в Кігалі, столиці Руанди, та Сараєво, що входять до складу відділень в Аруші і Гаазі відповідно. У 2021 р. польове відділення в Кігалі надає підтримку, зокрема, сторонам звинувачення і захисту, а також Секретаріату у зв'язку із провадженням у справі Турінабо та ін., забезпечення захисту свідків, в тому числі і через медичну клініку цього відділення, а польове відділення в Сараєво надає, зокрема, підтримку свідкам у зв'язку із переглядом справи Станішича і Сімановича, а також сприяє переслідуванню на національному рівні осіб, які, як вважається, пов'язані із збройними конфліктами в колишній Югославії.

Механізм здійснює функцію щодо сприяння національній владі у боротьбі з міжнародними злочинами, яка полягає в допомозі по розшуку осіб, які переховуються від правосуддя та справи по яким передані органам національної влади; забезпечення доступу до доказо-

вих матеріалів; нагляд за здійсненням судочинства по переданим національним органам влади судовим справам.

Відповідно до положень ст. 4 Статуту Механізм складається з трьох органів: камер, Обвинувача і Секретаріату. Що стосується камер, то організаційно Механізм складається з Судової камери для кожного відділення та Апеляційної камери, спільної для обох відділень. Обвинувач є загальним для обох відділень та Секретаріату, який є загальним для двох відділень Механізму, включаючи камери та Обвинувача. Прокурор, який є незалежним органом Механізму та здійснює розслідування та обвинувачення, призначається Радою Безпеки ООН за поданням Генерального Секретаря ООН. Секретаріат Механізму координує і надає послуги щодо підтримці судової діяльності, а також щодо здійснення іншої діяльності (адміністративне, бюджетне, юридичне, установче і дипломатичне супроводження роботи Механізму).

Відповідно до вимог Резолюції Ради Безпеки ООН 1966 (2010) відділення Механізму розпочали функціонувати 1 липня 2012 р. (відділення для МТР) та 1 липня 2013 р. (відділення для МТКЮ). Оскільки кримінальні Трибунали згідно з Резолюцією Ради Безпеки ООН повинні були завершити свою діяльність не пізніше 31 грудня 2014 р., існувала ситуація, коли Трибунали і Механізм здійснювали юрисдикційну діяльність одночасно. При цьому було забезпечено послідовний перехід від діяльності Трибуналів до діяльності Механізму, зокрема і шляхом запровадження діяльності «передових» груп фахівців. З урахуванням того, що МТКЮ було закрито 31 грудня 2017 р., повноцінно Механізм здійснює свою юрисдикційну діяльність з 1 січня 2018 р.

Міжнародний залишковий механізм для кримінальних трибуналів, що розміщений на двох континентах, відзначається унікальністю методів роботи і системою заочно діючих суддів, які здійснюють свою процесуальну діяльність з урахуванням передового досвіду

діяльності кримінальних трибуналів по колишній Югославії та Руанді. Судді Механізму, якими відповідно до п. 1 ст. 8 Статуту є відповідно до реєстру 25 незалежних суддів з різних країн, що представляють різні правові системи і правові культури, були обрані Генеральною Асамблеєю ООН зі списку, визначеного Радою Безпеки ООН. В список з 25 незалежних суддів були включені судді, які мають високі професійні і моральні якості, а також окремі з них — досвід роботи в МТКЮ та МТР. Першим головою Механізму став суддя Теодор Мерон (США), який до цього був головою МТКЮ, та який керував діяльністю Механізму з липня 2012 р. по 18 січня 2019 р. Сьогодні головою Механізму є суддя Кармел Агіус (Мальта). Згідно з п. 3 ст. 8 Статуту судді є присутніми в Аруші чи Гаазі лише у разі необхідності за рішенням голови МЗМКТ та, як правило, виконують свої функції заочно. Згідно з п. 4 ст. 8 Статуту судді Механізму не отримують грошове утримання за час знаходження в реєстрі, а отримують — лише за час здійснення безпосередньо процесуальної діяльності.

В доповнення до Статуту Механізм прийняв Правила процедури та доказування, а також практичні директиви та інші внутрішні документи. Зокрема, з метою забезпечення процесуальної діяльності та на основі Резолюції Ради Безпеки ООН 1966 (2010) 8 червня 2012 р. суддями Механізму під час пленарного засідання (яке може проводитись очно і дистанційно — О.Б.) були прийняті Правила процедури та доказування [3], які були підготовлені за керівництвом Генерального секретаря ООН і регулюють процесуальні аспекти діяльності Механізму з урахуванням досвіду процесуальної діяльності МТКЮ та МТР. Ці Правила, з урахуванням досвіду судової діяльності, систематично вдосконалюються. З 15 травня 2020 р. діє оновлена редакція Практичної директиви щодо процедури розгляду клопотань щодо помилування, пом'якшення вироків і дострокового звільнення відносно осіб, засуджених МТР, МТКЮ і Механізмом [4]. В листо-

паді 2019 р. прийнято Практичну директиву, що стосується підтримки і захисту потерпілих і свідків (МІСТ/40, 26 листопада 2019 р.) [5], якою замінено порядок Механізму щодо надання послуг щодо підтримки та захисту потерпілих і свідків від 26 червня 2012 р. У Механізмі діє оновлений Кодекс професійної поведінки адвокатів захисту, які виступають у Механізмі.

Відповідно до дискреційних повноважень, визначених у п. 2 ст. 12 Статуту, голова Механізму має практику почергового призначення судді Уільяма Хусейна Секуле (Об'єднана Республіка Танзанія) і судді Вагна Прюссе Йосенсена (Данія) черговими суддями у відділенні Механізму в Аруші. Таке рішення дозволяє добиватися максимальної ефективності, оскільки обидва судді мешкають в Танзанії, а їх робота оплачується лише тоді, коли вони виконують судові функції. Цікавим також є те, що Механізм має Комітет з правил, до складу якого від суддівського контингенту станом на 1 січня 2021 р. входять: судді Бертон Холл (Багамські Острови), Пак Сон Гі (Республіка Корея), Граснела Сусана Гатті Сантана (Уругвай) та Голова Механізму за посадою; представник Обвинувача, представник Секретаря і представник Асоціації адвокатів захисту — без права голосу.

Відповідно до Статуту Механізм і національні суди мають паралельну юрисдикцію відносно судового переслідування осіб, які підпадають під ст. 1 Статуту. При цьому юрисдикція Механізму має пріоритет по відношенню до юрисдикції національних судів. На будь-якому етапі судового провадження у справі Механізм офіційно може просити національні суди передати йому для розгляду та вирішення відповідну судову справу (ст. 5 Статуту).

Оскільки Міжнародний залишковий механізм на початковому етапі створювався як орган *ad hoc* — на чотири роки, в подальшому за рішенням Ради Безпеки ООН в залежності від результатів діяльності Механізму строк його повноважень було неодноразово продовжено

ще на певний період, як правило на кожні два роки, з метою завершення розгляду і вирішення відповідних судових справ.

Аналіз судової практики Механізму свідчить про його напружену діяльність. Зокрема, керівниками Механізму (Мероном і Агіусом) були здійснені багаточисельні доручення і розпорядження щодо адміністративних перевірок і надання юридичної допомоги за скаргами на умови утримання під арештом, а також щодо дострокового звільнення осіб, засуджених міжнародними кримінальними трибуналами по колишній Югославії та Руанді, щодо переводу засуджених і визначення держав, в яких відбувається виконання покарання. Оскільки Голова Механізму за Статутом є головуючим у Апеляційній камері, відповідно голова Механізму Мерон був головуючим суддею у справі Караджича і справі Младича, а голова Механізму Агіус — головуючим суддею у справі Турінабо та ін.

Судді Механізму, виступаючи відповідно до Статуту Механізму у якості одноосібних суддів, займаються розглядом різних клопотань, за якими приймають постанови або розпорядження. Ці клопотання стосуються, зокрема, підсудності, подачі клопотань, тимчасового звільнення заарештованих з-під арешту, надання допомоги національним органам кримінальної юрисдикції, доступу до конфіденційної інформації, звинувачень у неповазі до суду, надання неправдивих свідчень, уточнення класифікації наданих матеріалів, забезпечення захисту потерпілих та свідків. Така діяльність одноосібних суддів Механізму особливо була продемонстрована під час підготовки до розгляду справи Турінабо та ін., в рамках якого окремим особам було пред'явлено звинувачення у неповазі до суду (тиск на свідків, які проходили по справі Нгірабатваре, що було розглянуто Апеляційною камерою Механізму у порядку перегляду).

З урахуванням положень резолюції 1966 (2010) Ради Безпеки (додатки 1, 2) 20 березня 2019 р. Апеляційна камера Механізму постановила своє рішення у

справі «Обвинувач проти Радавана Караджича», що стало важливим кроком щодо виконання мандату Механізму. Радаван Караджич став одним із найбільш розшукуваних осіб, доти, поки його не було заарештовано 21 липня 2008 р. сербською владою. Розгляд цієї справи планувалось завершити ще у 2018 р., але його було відкладено у зв'язку із заміною одного з суддів цієї камери. У цьому рішенні Апеляційна камера частково відмінила окремі пункти вироку суду першої інстанції щодо засудження Караджича, але підтвердила інші пункти цього Вироку щодо визнання його винним у вчиненні злочину геноциду, злочинів проти людяності (переслідування, знищення, вбивства, депортація) та порушення законів і звичаїв війни (вбивства, терор, незаконні напади на цивільних осіб, захоплення заручників). Апеляційна камера Механізму зробила висновок, що Судова камера «порушила межі судового розсуду», оскільки остання постановила Вирок щодо засудження Караджича на 40 років ув'язнення, та засудила Радавана Караджича до пожиттєвого ув'язнення.

Апеляційні провадження у справі «Обвинувач проти Ратко Младича», відносно якого судове рішення МТКЮ у першій інстанції було постановлено 22 листопада 2017 р., було завершено у червні 2021 р. Апеляційна камера МЗМКТ одногослоно залишила в силі вирок про довічне ув'язнення генерала Ратко Младича за геноцид боснійських мусульман у Сребрениці в 1995 р. і в порушенні законів і звичаїв війни в Боснії і Герцеговині у 1992—1995 роках (за час перебування у в'язниці Младич переніс три інсульти й інфаркт). Остаточне рішення Міжнародного залишкового механізму для кримінальних трибуналів у справі Младича завершує важливий у новітній історії Європи судовий розгляд з міжнародних злочинів.

Оскільки 15 грудня 2015 р. Апеляційна камера МТКЮ відмінила рішення суду першої інстанції у справі «Обвинувач проти Йовіци Станишича і Франко Симатовича» (судом першої інстанції

МТКЮ було постановлено виправдувальний вирок — О. Б.), Міжнародним залишковим механізмом після повторного розгляду справи 1 липня 2021 р. Йовіца Станішича (екс-керівника служби державної безпеки МВС Сербії) і Франко Суматовича (керівника підрозділу спецоперацій МВС Сербії) було засуджено до 12 років позбавлення волі. Судом було встановлено, що обвинувачені фактично керували парамілітарними сербськими загонами (відомі як «червоні берети»), які скоїли низку міжнародних злочинів на територіях Хорватії і Боснії та Герцеговини. Вчинення цих злочинів було підтверджено показами більш ніж 50 нових свідків.

У впровадженні МЗМКТ знаходиться шість справ щодо неповаги до суду або щодо дачі неправдивих показів. Зокрема, в Арушському відділенні Механізму розглядається судова справа Турінабо та ін., згідно з обставинами якої п'яти руандійським громадянам (Максімільєну Турінабо, Ансельму Нзобонімпа, Жану де Дьє Ндагіжмана, Марі Роз Фатума і Дік Прюданс Маньешулі) було пред'явлено звинувачення у неповазі до суду, що було пов'язано з втручанням підсудних у розгляд справи Нгірабатваре та їх намаганням відмінити обвинувачений вирок відносно Огюстена Нгірабатваре, колишнього міністра планування уряду Руанди. 24 серпня 2018 р. одноосібний суддя МЗМКТ затвердив обвинувачення у цій справі і видав ордер на арешт зазначених осіб. Виходячи з того, що «справа Турінабо та ін.» є першою великою справою щодо неповаги до суду, 7 грудня цього ж р. суддею МЗМКТ було прийнято рішення не передавати цю справу на розгляд національного судового органу Руанди та розглядати його суддями Механізму. Справа «Обвинувач проти Огюстена Нгірабатваре» після того, як 19 червня 2017 р. Апеляційна камера задовольнила клопотання Огюстена Нгірабатваре, якого Міжнародним трибуналом по Руанді було визнано винним і засуджено за вчинення міжнародних злочинів, Механізмом розглядається у порядку перегляду. Оскільки 19 грудня

2017 р. Апеляційна камера МЗМКТ дозволила заміну адвоката пану О. Нгірабатваре у зв'язку із конфліктом інтересів, обвинувальний висновок відносно Нгірабатваре одноосібним суддею було затверджено 10 жовтня 2019 р. З урахуванням того, що обвинувальний висновок охоплює і звинувачення щодо втручання у діяльність Суду, одноосібний суддя 10 грудня 2019 р. задовольнив клопотання сторони звинувачення щодо об'єднання провадження у справі Нгірабатваре з провадженням у справі Турінабо та ін. З огляду на пандемію COVID-19 і пов'язаних з нею обмежень, та враховуючи, що адвокати звинувачених, допоміжний персонал, свідки, сторона звинувачення і судді знаходяться на трьох континентах, очікується, що судові рішення у цій справі буде постановлено протягом 2021 р.

Інша судова справа щодо неповаги до суду, а саме справа «Обвинувач проти Петера Йойича і Вьєрці Радети», що було передано МТКЮ Механізму 29 листопада 2017 р., спочатку постановою одноосібного судді від 12 червня 2018 р. була передана для судового розгляду національним судовим органам Сербії. Проте після того, як приймаючий участь у цій справі прокурор *amicus curiae* оскаржив цю постанову судді, Апеляційна камера МЗМКТ 12 грудня 2018 р. констатувала, що обвинувач *amicus curiae* «не повідомив суддю про небажання свідків давати покази, у разі, якщо справа буде розглядатись судом в Сербії», і постановила повернути справу для розгляду додаткових матеріалів у цій справі. 13 травня 2019 р. одноосібний суддя постановив рішення щодо скасування постанови щодо передачі справи і доручив Сербії невідкладно передати звинувачених Механізму. В той же день суддя видав нові міжнародні ордери на арешт цих осіб, що були направлені усім державам — членам ООН. Сербія подала 4 червня 2019 р. апеляцію на зазначене рішення одноосібного судді. Апеляційна камера Механізму відхилила 24 лютого 2020 р. апеляцію Сербії і підтвердила рішення одноосібного судді МЗМКТ від 13 травня 2019 р. Апеляцій-

на камера звернула увагу на необхідність ефективного співробітництва Сербії з Механізмом відповідно до вимог глави VII Статуту ООН з метою притягнення до відповідальності відповідних осіб. 10 червня 2021 р. США в Раді Безпеки ООН закликали Сербію арештувати Радету і Йовича, які підозрюються у вчиненні геноциду і воєнних злочинів, і передати їх міжнародному правосуддю — в розпорядження МОМКТ.

Слід зазначити, що на виконання вимог п. 5 ст. 6 свого Статуту Механізм за сприяння міжнародних і регіональних організацій і органів зобов'язаний відслідковувати справи, які МТКЮ, МКТР та безпосередньо МЗМКТ передали національним судам. Зокрема, Механізм відслідковує справи, що були передані Руанді та стосуються Жана Увінкінди, Бернара Муньягішарі і Ладіслава Нтаганзу, яким були пред'явлені звинувачення Міжнародним трибуналом по Руанді. Справа Увінкінди та справа Муньягішарі знаходяться на стадії апеляційного провадження. Відповідно до резолюції 2256 (2015) Ради Безпеки Механізм відслідковує ці справи, спираючись при цьому на допомогу Кенійської секції Міжнародної комісії юристів відповідно до меморандуму про взаєморозуміння від 15 січня 2015 р. (з поправками від 16 серпня 2016 р.). Справа Нтаганци розглядається судовими органами першої інстанції Руанди.

Справа Бусьбарути і справа Муньешґякі були передані Міжнародним трибуналом по Руанді Франції для судового розгляду у 2012 та 2013 роках відповідно. У справі Бусьбарути суддя, який здійснював судові слідство, постановив 24 грудня 2018 р. обвинувальний висновок. У справі Муньешґякі 30 жовтня 2019 р. Касаційний суд Франції постановив рішення щодо відхилення всіх апеляцій та закриття провадження у цій справі.

МОМКТ також відслідковує розгляд справи Володимира Ковачевича, яку в березні 2007 р. було передано Сербії Міжнародним трибуналом по колишній Югославії.

Слід звернути увагу на тому, що здійснення нагляду Механізмом за процесом розгляду судових справ на національному рівні ускладнюється певними об'єктивними чинниками, насамперед пандемією COVID-19 (обмеження доступу до підсудних, обмеження міждержавних сполучень тощо). У зв'язку з цим головою міжнародного судового органу постійно корегуються відповідні графіки роботи Механізму.

Важливим напрямом діяльності МЗМКТ з 1 липня 2012 р. відповідно до резолюції 1966 (2010) Ради Безпеки, ст. 6 Перехідних положень є координація пошуку, арешту та притягнення до відповідальності міжнародних злочинців, які вчинили злочини в Руанді та колишній Югославії. Зокрема, у міжнародному розшуку перебували Проте Мпиранґя і Огюстен Бізіман, відносно яких МТР було постановлено обвинувальний висновок. Канцелярія Механізму здійснює заходи щодо пошуку також і інших осіб: Фюльжанса Кайишемі, Шарля Сікумбабо, Алоїса Ндімбати, Рґандікайо (ім'я невідомо) і Фенеаса Муньяругарамі, справи яких передано в Руанду. 84-річний Фелісьєн Кабуга, оди з організаторів геноциду і злочинів проти людяності в Руанді, відносно якого МТР також було постановлено обвинувальний висновок, був затриманий на території Франції у м. Анґер-сюр-Сен біля Парижу 16 травня 2020 р., де він мешкав під чужим ім'ям. Планується, що судовий розгляд Механізмом справи Кабуги, що викликає великий резонанс у світі, розпочнеться у другій половині 2021 р. в Аруші. Крім цього, слід зазначити, що у 2020 р. була підтверджена смерть на території Республіки Конґо Огюстена Бізімана, відносно якого Механізм мав відповідну юрисдикцію.

З урахуванням того, що низкою резолюцій, зокрема резолюцією Ради Безпеки ООН 2422 (2018) [6], а також Статутом Механізму (ст. 28) передбачено зобов'язання держав-членів щодо співробітництва з Механізмом у сфері розшуку і затримці злочинців, МЗМКТ створено Африканська і Європейська цільові гру-

пи з цією метою, організована відповідна взаємодія з органами ООН та інших міжнародних організацій, зокрема з Управлінням ООН з наркотиків і злочинності. Створено і діють цільові групи і з окремими державами, зокрема з Зімбабве. Проте, як зазначається і керівництвом Механізму, така діяльність все ще залишається малоефективною. Наприклад, Обвинувач Механізму «глибоко стурбований ухиленням влади ПАР від співробітництва» у сфері арешту та видачі осіб, які скриваються від міжнародного правосуддя, та призиває ПАР «дотримуватися міжнародних зобов'язань згідно Статуту ООН і резолюцій Ради Безпеки ООН» [7]. Як відомо, на території ПАР в середині 2018 р. була виявлена особа, яка переховується від правосуддя. Проте, не зважаючи на неодноразові звернення Механізму до ПАР відповідно до вимог ст. 28 Механізму, Південна Африка «не намагається виконати ці прохання». Аналогічно Механізм звернувся до Сербії з проханням щодо арешту, затримання та передачу під варту Механізму звинувачених у справі Йовича і Радети, що відповідатиме зобов'язанням, передбаченим гл. VII Статуту ООН [8]. Проблемним у взаємовідносинах Механізму і держав залишається питання щодо переселення виправданих і звільнених осіб, зокрема 9 осіб, які були виправдані Міжнародним кримінальним трибуналом по Руанді та продовжують на тимчасових засадах перебувати на території Танзанії. Відповідно до резолюції 2422 (2018) усі держави зобов'язані співробітничати з Механізмом і надавати йому необхідну допомогу. Проблемним залишається і низка ефективності співробітництва держав у судовій сфері на регіональному рівні, зокрема у взаємовідносинах Сербії і Косова, Сербії і Хорватії, прикладом чого може слугувати розгляд справи Новака Джюкича.

МЗМКТ є відповідальним за таку важливу функцію, як підтримка та захист потерпілих та свідків, які є учасниками судових процесів як в МТР і МТКЮ, так і в Механізмі. Керуючись судовими рішеннями щодо захисту таких осіб,

яких є тисячі, Група по підтримці і захисту здійснює таку діяльність в Арушському і Гаазькому відділеннях МЗМКТ у тісній співпраці з відповідними структурами ООН та відповідних держав. В рамках такої діяльності потерпілим і свідкам надається медична і психосоціальна допомога, насамперед особам, які пережили сексуальне чи гендерне мотивоване насильство.

Крім зазначеного, Механізм здійснює нагляд за виконанням судових рішень (вироки), постановлених більш ніж 50 особам, які відбувають покарання в різних державах світу. Серед зазначених осіб станом на 1 січня 2021 р. 18 осіб відбувають пожиттєве ув'язнення, 14 засуджених завершують відбуття покарання в період з 2030 по 2040 рік, а ще 8 — тільки після 2040 р. Більшість осіб, які відбувають покарання у вигляді пожиттєвого ув'язнення, за певних обставин можуть мати право на розгляд питання щодо помилування, пом'якшення покарання або дострокового звільнення тільки після 2030 р.

Відповідно до ст. 25 свого Статуту, правила 127 Правил процедури і доказування і Практичної директиви щодо процедури визначення держави, в якій засуджений буде відбувати покарання, після постановлення остаточного судового рішення Голова МЗМКТ вирішує питання, де засуджена особа буде відбувати покарання. Слід звернути увагу на тому, що строку вирішення цього питання не визначено, але згідно правила 127В Правил процедури і доказування зазначається, що передача осіб в держави виконання судових рішень повинно відбуватись якомога скоріше. Згідно положень Практичної директиви Голова Механізму визначає державу, в якій засуджений буде відбувати покарання, на основі різної інформації, що може включати і побажання засудженої особи. Відповідно до угод МЗМКТ з державами, що приймають засуджених, засуджені особи не можуть безстроково утримуватись в Слідчому ізоляторі ООН в Аруші або Слідчому ізоляторі ООН в Гаазі. Крім цього, згідно зі ст. 26 Статуту Механізму Голова має

право приймати рішення щодо прохань про помилування або пом'якшення вироку. Хоча в ст. 26 та інших положеннях Статуту не йдеться про повноваження Голови щодо дострокового звільнення засуджених осіб, в Правилах процедури і доказування Механізму визначено такі повноваження Голови та відображена практика обох трибуналів і Механізму у цьому питанні. Слід зазначити, що станом на 30 червня 2019 р., тридцять осіб, засуджених МТР, відбували покарання у трьох державах (7 в Малі, 18 в Беніні, 5 в Сенегалі). Вісімнадцять осіб, засуджених МТКЮ, відбували покарання в 11 країнах, зокрема в Австрії (1), Німеччині (4), Данії (1), Італії (1), Норвегії (1), Польщі (4), Великобританії (1), Фінляндії (2), Франції (1), Швеції (1) і Естонії (3). Окремі особи можуть перебувати у Слідчому ізоляторі ООН в Гаазі та у Слідчому ізоляторі ООН в Аруші (як правило, у випадку розгляду судової справи судом першої інстанції або апеляційного перегляду справи, а також під час очікування для передачі засудженої особи державі, на території якої відбуватиметься виконання судового рішення).

Судові рішення (вироки), постановлені МТР, МТКЮ та Механізмом, повинні приводитись до виконання у відповідності з чинним законодавством відповідної держави і міжнародними стандартами. Зокрема, умови відбування особами тюремного ув'язнення повинні відповідати відповідним стандартам у галузі прав людини, включаючи Мінімальні стандартні правила ООН щодо поводження з засудженими (Правила Нельсона Манделі) [9]. Такі поважні міжнародні організації, як Міжнародний Комітет Червоного Хреста і Європейський комітет з попередження тортур та нелюдського або принижуючого гідності поводження і покарання, виступають у якості незалежних інспекційних органів перевірки умов утримання осіб, які перебувають під арештом або відбувають тюремне ув'язнення.

На виконання резолюції 1966 (2010) Ради Безпеки МЗМКТ здійснює співробітництво з Руандою і країнами ко-

лишньої Югославії з метою сприяння створенню центрів інформації і документації, збереження архівів МТР, МТКЮ і Механізму. У 2018 р. перший такий центр було відкрито в Косово. Відповідно до положень п. 23 резолюції 2256 (2015) Ради Безпеки на початку 2016 р. створено Групу Механізму з мовних питань, яка здійснює, зокрема, письмовий переклад рішень МТР на мову кіньярунда [10].

Міжнародний залишковий механізм для кримінальних трибуналів, виконуючи важливі функції у сфері міжнародного кримінального правосуддя, що раніше здійснювали МТР і МТКЮ, потребує відповідного фінансового, матеріально-технічного та кадрового забезпечення, що перебуває у сфері повноважень органів ООН. Так, на 75-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН 9 жовтня 2020 р. було обговорено та схвалено «Фінансування Міжнародного залишкового механізму для кримінальних трибуналів на 2021 рік» (п. 153 порядку денного) [11]. Генеральна Асамблея ООН затвердила виділення Механізму на 2021 рік загальну суму асигнувань у розмірі 97 519 900 дол. США. Слід звернути увагу на тому, що Консультативний комітет по адміністративним і бюджетним питанням (А/74/593) відмічає, що бюджет Механізму збільшується у кожному фінансовому періоді, починаючи з дворічного періоду 2012-2013 років та рекомендує скорочення робочого навантаження в Гаазі. Згідно з рекомендаціями Комісії ревізорів (А/74/5/Add.15, гл. II) Механізм завершив перемовини та уклав з Агенцією з нерухомості центрального уряду Нідерландів нову угоду щодо оренди, яка відповідає поточним потребам МЗМКТ, та з метою максимального підвищення ефективності розпорядження активами і бюджетними ресурсами та забезпечення виконання п. 7 резолюції 1966 (2010) Ради Безпеки ООН (п. 35) передбачає скорочення службових приміщень в Гаазі.

Дотримуючись принципу ефективності, Міжнародний залишковий механізм для кримінальних трибуналів продовжує підтримувати високу ступінь готовності до розгляду і вирішення судових

справ, що є пріоритетним у юрисдикційній діяльності Механізму.

Висновки. У процесі розвитку правових та інституційних засад діяльності міжнародних кримінальних судових органів у сфері боротьби із міжнародними злочинами, що викликають стурбованість усього міжнародного співтовариства, вкрай важливим є ефективне використання Міжнародного залишкового механізму для кримінальних трибуналів, який Радою Безпеки ООН було утворено з метою виконання основних функцій і збереження правової спадщини Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді (МТР) і Міжнародного трибуналу по колишній Югославії (МТКЮ) після завершення їх мандатів 31 грудня 2015 і 31 грудня 2017 роках, відповідно.

Міжнародний залишковий механізм для кримінальних трибуналів є міжнародним кримінальним судовим органом ad hoc в рамках ООН, на який покладено матеріальну, територіальну, часову та персональну юрисдикції МТКЮ та МТР.

Практика юрисдикційної діяльності Механізму засвідчує високу ефективність діяльності міжнародних кримінальних судів та сприяє подальшому розвитку міжнародного кримінального правосуддя.

Концентрація зусиль науковців на дослідженні правових та інституційних засад діяльності міжнародних кримінальних судів, зокрема МЗМКТ, сприятиме підвищенню ефективності боротьби із міжнародними злочинами.

Список використаної літератури

1. Mechanism for International Criminal Tribunals: Резолюція 1966 (2010) Ради Безпеки ООН від 22 грудня 2010 р.: Док. ООН: публікація на [documents-dds-ny.un.org/UNDOC/GEN/N10/706/10/PDF/N1070610.pdf](https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/706/10/PDF/N1070610.pdf).
2. Статут Міжнародного залишкового механізму для кримінальних трибуналів: Резолюція 1966 (2010) Ради Безпеки ООН від 22 грудня 2010 р. (додаток): Док. ООН: публікація на [documents-dds-ny.un.org/UNDOC/GEN/N10/706/10/PDF/N1070610.pdf](https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/706/10/PDF/N1070610.pdf).
3. Правила процедури та доказування Міжнародного залишкового механізму для кримінальних трибуналів: Міжнародний залишковий механізм для кримінальних трибуналів: Док. ООН/S/2020/416-undocs.org.pdf?symbol=A/74/267.
4. Практична директива щодо процедури розгляду клопотань щодо помилування, пом'якшення вироків і дострокового звільнення відносно осіб, засуджених МТР, МТКЮ і Механізмом: Док. ООН/S/2020/416-undocs.org.pdf?symbol=A/74/267.
5. Практична директива, яка стосується підтримки і захисту потерпілих і свідків (МІСТ/40) від 26 листопада 2019 р.: Док. ООН/S/2020/416-undocs.org.pdf?symbol=A/74/267.
6. Резолюція Ради Безпеки ООН 2422 (2018). Міжнародний залишковий механізм для кримінальних трибуналів: Док. ООН/S/RES/2422 (2018): [undocs.org/S/RES/2422\(2018\)](https://undocs.org/S/RES/2422(2018)).
7. Лист Голови Міжнародного залишкового механізму для кримінальних трибуналів від 15 квітня 2020 р. на ім'я Голови Ради Безпеки (п. 103): Документ ООН: S/2020/309-R-S/2020/309. Deskto, undocs.org.
8. Статут ООН. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
9. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями (Правила Нельсона Манделі). Економічна і соціальна рада ООН. Резолюція 663 С I (XXIV) від 31.07.1957 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
10. Резолюція 2256 (2015) Ради Безпеки ООН (Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії — Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді): Документ ООН: S/RES/2256(2015) від 22.12.2015 р. URL: derechos.org/nizkor/impu/unity4.html.
11. Фінансування Міжнародного залишкового механізму для кримінальних трибуналів на 2021 рік. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 31.12.2020 [доп. П'ятого комітету]: 75-а сесія Генеральної Асамблеї ООН (п. 153 порядку денного). URL: C:/Users/Admin/Downloads/A_RES_75_249-pdf.

References

1. Mechanism for International Criminal Tribunals: UN Security Council Resolution 1966 (2010) of 22 December 2010: Doc. UN: publication at [documents-dds-ny.un.org/UNDOC/GEN/N10/706/10/PDF/N1070610.pdf](https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/706/10/PDF/N1070610.pdf).

2. Statute of the International Residual Mechanism for Criminal Tribunals: UN Security Council Resolution 1966 (2010) of 22 December 2010 (Annex): Doc. UN: publication at documents-dds-ny.UN.org/UNDOC/GEN/N10/706/10/PDF/N1070610.pdf.

3. Rules of Procedure and Evidence of the International Residual Mechanism for Criminal Tribunals: International Residual Mechanism for Criminal Tribunals: Doc. UN/S/2020/416-undocs.org.pdf? Symbol = A/74/267.

4. Practical Directive on Pardon, Mitigation and Early Release Procedures for Persons Convicted by the ICC, the ICTY and the Mechanism: Doc. UN/S/2020/416-undocs.org.pdf? Symbol = A/74/267.

5. Practical Directive on the Support and Protection of Victims and Witnesses (MICT/40) of 26 November 2019: Doc. UN/S/2020/416-undocs.org.pdf? Symbol = A/74/267.

6. UN Security Council Resolution 2422 (2018). International Residual Mechanism for Criminal Tribunals: Doc. UN/S/RES / 2422 (2018): undocs.org/S/RES/2422(2018).

7. Letter dated 15 April 2020 from the President of the International Residual Mechanism for Criminal Tribunals addressed to the President of the Security Council (para. 103): United Nations document: S/2020/309-R-S/2020/309. Desctor, undocs.org.

8. UN Charter. URL: http://law.work.gov.ua/laws/show/995_010.

9. Minimum Standard Rules for the Treatment of Prisoners (Nelson Mandela Rules). UN Economic and Social Council. Resolution 663 C I (XXIV) of 31.07.1957 URL: http://zakon.work.gov.ua/laws/show/995_010.

10. UN Security Council Resolution 2256 (2015) (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia — International Criminal Tribunal for Rwanda): UN Document: S / RES / 2256 (2015) of 22 December 2015 URL: derechos.org/nizkor/impu/unicity4.html.

11. Financing of the International Residual Mechanism for Criminal Tribunals for 2021. UN General Assembly Resolution of 31.12.2020 [ext. Fifth Committee]: 75th session of the UN General Assembly (agenda item 153). URL: C.: / Users / Admin / Downloads / A_RES_75_249-pdf.

Базов А. В. Международный остаточный механизм для уголовных трибуналов.

В статье исследованы правовые и институционные основы деятельности Международного остаточного механизма для уголовных трибуналов. Осуществлен анализ юрисдикционных полномочий и функций Международного остаточного механизма и практики его судебной деятельности. Определены проблемные вопросы в деятельности институций данного Механизма и пути их решения.

Ключевые слова: международный суд, международные преступления, межнародный остаточный механизм, юрисдикция, сотрудничество, Международный уголовный суд, Совет Безопасности ООН, Международный трибунал, Устав Международного остаточного механизма.

Bazov O. V. International Residual Mechanism for Criminal Tribunals.

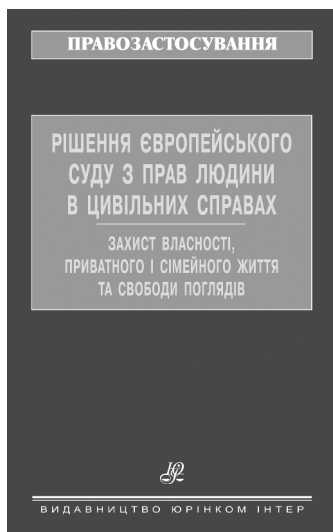
The article examines the legal and institutional foundations of the International Residual Mechanism for Criminal Tribunals. The analysis of the jurisdictional powers and functions of the International Residual Mechanism for Criminal Tribunals and the practice of its judicial activities is carried out. The problematic issues in the activities of the institutions of this Mechanism and the ways of their solutions have been identified.

The establishment of the International Residual Mechanism for Criminal Tribunals is linked to the implementation of the UN Security Council's concept of establishing a «small, temporary and effective organization» in the fight against international crime.

The jurisdiction and functions of the International Residual Mechanism are defined both directly in UN Security Council Resolution 1966 (2010) and in its Charter, which is an integral part (annex) to this Resolution. Under the mandate, the functions of the International Residual Mechanism include final judicial proceedings in the first and appellate instances, which are inherited from the International Criminal Tribunal for Rwanda and the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, including retrials, appeals, pending judgments, in the order of review and consideration of cases of contempt of court.

Concentrating scholars' efforts on the study of the legal and institutional framework of international criminal tribunals, in particular the International Residual Mechanism for Criminal Tribunals, will help to increase the effectiveness of the fight against international crimes.

Key words: *international court, international crimes, international residual mechanism, jurisdiction, cooperation, International Criminal Tribunal, UN Security Council, International Tribunal, Statute of the International Residual Mechanism.*

Рішення Європейського суду з прав людини в цивільних справах. Захист власності, приватного і сімейного життя та свободи поглядів / упоряд. О. В. Ковальський; за ред. О. С. Захарової. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 328 с.

ISBN 978-966-667-734-4

У збірнику підібрано рішення ЄСПЛ, які стосуються важливих сфер правового життя людини, а саме: захисту власності, приватного і сімейного життя, а також свободи поглядів. Суди мають обов'язково враховувати дані рішення у подальшій практиці правозастосування.

Збірник стане у пригоді учасникам судочинства; він допоможе не лише орієнтувати суб'єктів судочинства, а й віднайти відповідні аргументи щодо прийняття рішень у цивільних справах.